

MUZIKA SABAĞIN OQITIW USILLARINIŇ PEDAGOGIKALIQ TIYKARLARI

Xojanazarov Beknazar Allanazarovich

Asqarov Niyazbek Koshkinbaevich

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14405924>

Anotatsiya. Bul maqalada muzika sabaǵın oqıtıw usıllarınıń pedagogikalıq tiykarları, muzika oqıtıwshısınıń zamanagóy qosıq-muzika sabaǵın oqıtıwı ushın arnawlı maǵlıwmatları haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: muzika, oqıtıw usılları, mádeniyat, pedagogika, psixologiya.

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF MUSIC TEACHING METHODS

Abstract. This article discusses the pedagogical foundations of music teaching methods, the special knowledge of a music teacher for teaching a modern song-music lesson.

Keywords: music, teaching methods, culture, pedagogy, psychology.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ УРОКОВ
МУЗЫКИ

Аннотация. В данной статье описаны педагогические основы уроков музыки, специальные сведения учителя музыки для преподавания современных уроков музыки.

Ключевые слова: музыка, методика преподавания, культура, педагогика, психология.

Sh.Mirziyoevniń dáliylep kórsetkenindey ruwxıylıq, mádeniyatlılıq hám bul sala boyınsha bilimler qalıplestiriw bul adamda tez payda bolatuǵın, aspannan túsetuǵın nárese emes. Buǵan jetisiw ushın ustazlar ayanbay miynet islep, oqıtıwdıń zamanagóy usılların ózlestiriwi hám aqlı, júregi hám bar pedagogikalıq sheberlik tájiriybeleri menen xızmet etiwı tiyis. Muzıka boyınsha sapalı bilim iyelep shıǵıw ushın aldı menen muzıka xalqımızdıń turmısında barlıq waqıtta hámme jerde tásir jasap, oqıw hám jumıs orınlarında, úyde, kóshede, bizge ǵamxor, tilekles, kewlimizdi xoshlap, kókiregimzdiń taza hám yoshlı bolıwına óz úlesin qosıp otıratuǵın úlken jámiyetlik áhmiyetke iye qubılıs ekenligin názerde tutıw lazım. Muzıkanıń adamzattıń psixologiyasına tez tásir etip kewli ǵamlı, qayǵılı otırǵan adamnıń kewlin kóterip yoshlandırıp, yoshlı quwanıp turǵan adamdı qayǵılı nama tereń oyǵa shúmdirip, kewline buringı waqıyalardı túsirip, bazda qapa qılıpta jiberiwı múmkin. Ayırım bir namalar awırıw adamdı emlew uqıbına iye ekenligin psixolog ilimpazlar dáliyllep bergen. Sonıń menen birge adamnıń parasatlı oyı menen sezim dúń'yasın kórsetetuǵın kórkem shıǵarmalar jan dúnyanıń estetikalıq jaqların qozǵap adamnıń dúń'yanı biliwiniń, ruwxıy qalıplesiwiniń bulaǵına aylanadı.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ulıwma bilim beriwshi mekteplerde muzika tálimine úlken kewil awdarıp, hár túrli imkaniyatlar tuwdırıp bermekte. Ózbekstan Respublikasınıń óz erkinligi alǵanı, miynetkesh xalqımız, jaslarımız ushın muzika tarawınan xár tárepleme bilim iyelewine, erkin dóretiwshilik jumıslar menen shuǵıllanıwına keń jol ashıp berdi. Erkinlik ideyalarınıń biri ózligimizdi ańlaw hár bir insan ushın kim ekenligimizdi, ata-babalarımız dóretpelerin qayta tiklew hám rawajlandırıw ushın úlken múmkinshilikler jarattı. «Ózbekstan watanım meniń» atamasında hár jılı qosıqlar bayramı ótkerilip, respublikamızda muzikaǵa qızıǵıwshılıqtı, bul taraw boyınsha sapalı bilim alıwǵa, qosıq janrınıń rawajlanıwına keń jol ashıp berdi hám watandı, tuwılǵan jerdi, xalıqtı súyiwshilik ruwxında jazılǵan qosıqlar qatarın kóbeytip hám memizdiń qosıq aytıp patriotlıq sezim menen jasawǵa hám oqıwǵa miynet etiwge múmkinshilik jarattı. Biz qániygeler ushın muzikanı oqıtıwǵa, bunda jańa oqıtıw usıllarının optimal variyantalrıń jetilistiriwge, zamanagóy oqıtıw usılların jáne de rawajlandırıwǵa múmkinshilikler bermekte.

Ulıwma bilim beretuǵın mekteplerdiń oqıw planına muzika sabasınıń kirgizilgendegi maqseti, balalardıń muzikalıq qábiletlerin rawajlandırıp, dúń’ya tanıwın keńeytiriwden ibarat.

Sonlıqtan balalardı muzikanı uyretiw, bilim beriw hám túsiniw usılları, oqıtıwshınıń hártárepleme iskerligine hám balalardıń jas ózgesheliklerin esapqa alıwdaǵı uqıbına baylanıslı boladı. Muzikanı hár bir bala ózinshe túsinedi, al oqıtıwshınıń muzika haqqındaǵı bilim beriwlerinen keyin ulıwma anıq túsiniwke iye boladı hám ózlerine úlken estetikalıq baylıq aladı.

Oqıwshılardıń hár tárepleme bilimli, ruwxıy bay bolıp jetilisiwdegi muzikanıń tutqan ornı úlken ekenligin, oqıtıwshı óz uqıbı, bilimi hám tájiriybesi arqalı ótkeretuǵın sabaqlarındaǵı metodikalıq ózine tánlikleri arqalı dáliylewi kerek.

Muzika oqıtıwshısınıń zamanagóy qosıq-muzika sabasını oqıtıwı ushın arnawlı maǵlıwmatlı, sazende, qosıqshı, pedagog hám tárbiyashı bolıwı kerek. Mámleketlik standart talaplarına muwapıq muzika oqıtıwshısı oqıtıwdın zaman talabına say didaktikalıq principlerin, jańa texnologiyalardı, milliy muzika miyrasımızdı-fol’klorımızdı jetik biletuǵın hám keleshek áwladqa atababalarımızdıń altın miyrasın qásterlep qádirlep oqıtıwdı sapalı ámelge asıra alatuǵın bolıwı kerek.

Qaraqalpaq muzika pedagogikası, yaǵnıy milliy pedagogika milletimiz hám xalqımızdıń eski milliy qádriyatlarına súyenedi. Onıń ózine say milliyliǵı, adamgershiligi, hár tárepleme jetilisen insandı tárbiyalawǵa qaratılǵanlıǵı, doslıq, joqarı mádeniyatlı hám bay mánáwiyatqa tiykarlanǵanlıǵı menen belgili. Eramızdan aldınǵı IV-ásirde grek filosofi Platon «Tárbiyanıń eń ullı quralı-muzika kórkem ónerinde dep oylayman, sebebi ritm hám garmoniya sol waqıttıń ózinde kewilge jol tabadı hám onı kórkemlendiredi»-degen edi. Al Platonnıń shákirti Arestotel’ bolsa «Muzika adam ruwhıyatına, minezine belgili bir dárejede tásir etedi, demek solay eken ol jaslardı tárbiyalaytuǵın predmetlerdiń biri bolıp xızmet etiwı kerek»-degen edi.

Muzika pedagogikasi-bul adamniñ muzikalıq tálım hám tárbıyası haqqındağı ilim. Ol óziniñ maqset hám wazıypalarına iye bolıp pedagogika, psixologiya hám muzikalıq bilimlerdi birgelikte alıp baradı.

Oqıtıw principleri - bul oqıtıwshınıñ aktivligin hám oqıwshınıñ kognitiv iskerliginiñ xarakterin belgileytuğın baslanğısh pozitsiyası. D. B. Kabalevskiy 8 tiykarğı principni ajratıp kórsetdi:

1. Muzikalıq tálım, tárbıya hám rawajlanıwdıñ birligi principı. Bul princip oqıwshılarda muzika kórkem óneri haqqında keñ hám tolıq kóz qarastı qalıplestiriwdi támiyinleydi. I klass - muzikanıñ ekspressiv hám vizual múmkinshilikleri haqqında ulıwma kóz qaras; II klass - úsh janr (qosıq, oyın, marsh) haqqında mağlıwmat; III klass - intonaciya, rawajlanıw, forma haqqında mağlıwmat; IV klass - mámleket hám dúnyanıñ túrli xalıqları muzika kórkem óneriniñ óz-ara baylanıslılıǵı haqqında mağlıwmat.

2. Muzikalıq tálım procesin optimallastırıw principı. Oqıtıwshı iskerligine jóneltirilgen.

Oqıtıwshı klasstıñ psixologiyalıq qásiyetlerin, onıñ muzikalıq tayınlıǵın, sabaqtı qanday tempte ótkeriw múmkinligin, sherektiñ qaysı muzikalıq materialı boyınsha ol yamasa bul temanı ashıw múmkinligin ashıp beredi, qıyınshılıqlar hám olardı saplastırıw jolların anıqlaydı.

3. Ilimiylik principı. Ol jaña oqıw programmasın jaña talaplarǵa maslastırıwǵa, muzika táliminiñ maqset, wazıypaları, usılları birligin, muzika sabaqlarınıñ ilimiy tiykarların ornatiwǵa qaratılǵan.

4. Muzika hám turmıstıñ baylanıslılıq principı. Muzika kórkem ónerdiñ barlıq túrleri sıyaqlı mudamı biziñ dáwirimiz waqıyaların sáwlelendirip qalmay, bálki waqıyalar rawajlanıwında tásir kórsetken.

5. Ámelde barlıq hám kórinis principı. Ol programmanıñ tematikalıq dúzilisine tiykarlanadı hám “Muzika” pánin tereńrek ózlestiriw hám túsiniwge xızmet etedi.

6. Iskerlik, joqarı oylawshılıq principı. Bul hár qıylı muzikalıq iskerlik túrlerinde (atqarıw, improvizatsiya, balalar asbap asbaplarında shertiw, muzikalıq hám ritmik háreketlerdi orınlaw) oqıwshılardıñ oy-pikirleri, dóretiwshiligi kórinetuǵınlıǵın názerde tutadı.

7. Kúshlilik, sistemalıq hám izbe-izlik principı. Muzikalıq tálimniñ nátiyjeli tárepine burıldı. Bul tálım sistemasına tiykarlanadı a) hár bir balanıñ sistemalı muzikalıq rawajlanıwı ushın zárúrli uqıpları bar; b) muzikalıq tálım procesi mektep oqıwshılarınıñ ǵalabalıq rawajlanıwı, muzikaǵa bolǵan zárúriyatın qalıplestiriw, muzikalıq sezimin rawajlandırıw quralı bolıp tabıladı.

8. Intalıq principı. Ol sezim aqlǵa tiykarlanadı hám ideologik-tárbıyalıq, kognitiv hám estetik wazıypalardıñ birligine erisiwdiñ eñ zárúrli shárti esaplanadı. [7] Oqıwshılardıñ sabaq jobası boyınsha dáslepki jumıs alıp barıwın shólkemlestiriw. «Muzikalıq tárbıya», «Muzikalıq pedagogika» sabaqlarınan hám oqıtıwshı tárepinen usınılǵan «Qaraqalpaq xalıq sazları» dástanlar

«Edige», «Góruǵlı», «Gárip ashıq» hám basqa ádebiyatlardan alınǵan maǵlıwmatlar tiykarında oqıwshılar sabaq barısında tómendegi jobanı dúzedi.

Muzıka, saz insan qálbine ilahıy qúdiret penen sıngen Alla-taalanıń inamıdur. Shıǵıs alımlarınıń biri (VI-VII ásir) Barbad keleshek ushın sulıw hám ólmes miyras qaldırǵan ullı sazende 12 maqomǵa tiykar salǵan. Al'-Kindiy, Al'-Farabiy, Ibn Sino, Beruniy, Zayniddin Ğazzaliy, Jalolitdin Rumiy, Al'-Xorezmiy, Abduraxman Jomiy, Darvishali Changiy, Fitrat, Yunus Rajabiylar muzıka tariyxı, onıń insan qálbine kúshi, tárbiyalıq áhmiyeti haqqında bir qansha pikirler aytqan. XI ásirde jasaǵan Qorqıt ata izertlewshilerdiń pikirinshe Oǵuz-Qıpshaqlardıń Bayat-Qıyat urıwınan shıqqan aldın boljawshı áwliye, kóp jasaǵan, kóregen, aqıllı, dana, eldiń arın arlap, muńın qobız benen jırlaǵan jıraw bolǵan. Onıń ákesi Qarmıs biylep turǵan Oǵuzlardıń quramında házirgi túrkiy tilles ellerdiń kópshiligi, sonıń ishinde qırǵız, Qaraqalpaq, qazaq, túrkmen, Ózbek, ájerbayjan dep atalǵan xalıqlar bar edi-dep jazadı V.V.Bartold óziniń «Qorqıt ata kitabı»nda. [5] Qorqıt atanıń jırlap aytqan dástanlarında házirgi dáwirde aytııp júrgen «Alpamıs», «Edige», «Qırqız», «Góruǵlı» dastanlarınıń tiykarın dúziwshi qaharmanlar bar.

Sol dáwirdegi hátteki onnan aldınǵı baqsı, jırawlar shertip, aytıp kelgen eski góne namaların házirgi professional sazende, kompozitorlar járdeminde jańalandırıw, tárbiyalıq áhmiyetin tiklew hám qollanıwdı zaman talap etpekte. Álbette bul jerde, «jańalandırıw»-degende ózgeris kirgiziw, zamanagóylestiriw emes, al burın xalqımız shertken dáslepki qalıptı uslap qalıw, onı keń en jaydırıw demekdur.

Bul jolda Ózbekstan Respublikası joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrligi tárepinen 2004-jılı tastıyqlanǵan «Qaraqalpaq sazları» atamasındaǵı jańa toplam «Bilim» baspasınan basıp shıǵarıldı. Bunda docent D.Allanazarov tárepinen Qaraqalpaq xalqınıń 70 naması, yaǵnıy duwtar sazları notaǵa túsirilgen. D.Allanazarovtıń «Qaraqalpaq sazları» oqıw qollanbasında namadaǵı ushırasatuǵın milliy muzıkaǵa tán barlıq ırǵaqları hám sesleri tereń úyrenilip, anıq kórsetilgen.

Namadaǵı ólshem, al'teraciya belgileri, dinamika, sozımlılıq, temp, metr, ritm jáne soǵan uqsas muzıka termin hám sawatlarınan xabarı bar sazende xalıq namaların jazılǵanıday etip atqara aladı. Hátteki atqarıw sheberligi jaǵınan jáne de bezep, kórkemlendirip, jaqsı shertiwi múmkin. Talantlı sazendeniń qolında muzıka, nama burıngısınanda kóbirek bayıtılıp, qayta tuwılǵanıday boladı.

Ilimde miynettiń juwmaǵı qaytalanıp, tastıyqlanıwı kerek, tákirarlanbasa ol ilim emes. Al, kórkem ónerde miynet juwmaǵı qaytalanbaytuǵın dárejede bolıwı kerek, qaytalanıp, tákirarlansa-ol kórkem óner emes. Muzıkanı tárbiya quralı sıpatında qollanıw, muzıka oqıtıwshılarınıń tiykarǵı wazıypası bolıp qala beredi.

REFERENCES

1. Абдулин, Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования: учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. - М.:Академия, 2004.
2. Avlaev O.U., Jo'raeva S.N., Mirzaeva S.R. Ta'lim metodlari. Toshkent. Navro'z nashriyoti. 2017.
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Тошент. Чулпан, 2005.
4. Акбаров И.А. «Мусика лугати». Тошкент:, 1987 йил.
5. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. - М., Владос, 2002.